

УДК 159.95

Ляшко С. В., аспірант спеціальності В10 Філософія*(Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», м. Дніпро, Україна)***ГІПОТЕЗА ГОЛІЧНОЇ ПРИРОДИ СВІДОМОСТІ У СУЧАСНІЙ ПЕРСПЕКТИВІ**

На початку минулого століття один філософ із когорти *nomina sunt odiosa* в своїх матеріалістичних шуканнях дійшов до висновку, що свідомість має свій прототип ще на елементарних (остракований гештальт?) стадіях свого розвитку – відображення. Адже йому не вдалося ніяк пояснити спонтанного виникнення психіки та свідомости в живій матерії «з нічого». Відповідно ж, свідомість є ускладненим варіантом відображення у дзеркалі чи сліду на піску, тобто *суб'єктивним образом об'єктивної реальности* – це і нині програмне визначення у психологів. Інший мислитель, такий самий неназваний, але вже ідеалістичного нахилу, дорікав тому, мовляв, це неприхований персоналізм (одухотворення неживого) і тоді немає ніякого розрізнення між передовим на той час варіантом «матеріалізму» й осудним «ідеалізмом». Третій же відверто додавав у цьому зв'язку, що *magnum opus* першого «філософськи жалюгідний, але полемічно дуже сильний», тобто годний лише заплутувати й має винятково демагогічну цінність. Так свідомісна проблема зайшла в глухий кут, де науковість дійсно починала нагадувати «фізичний ідеалізм» Е. Маха, з яким так ревно боролися. Власне, і не можна сказати, що тут провина в прогалинах освіти згаданого нами вище матеріаліста, що він був нав'язаний кільком наступним поколінням вчених-психологів без альтернативи: такий погляд здавався тоді для фізіологів єдино-обґрунтованим, причому – ще від часів Демокріта. Оскільки різновид матерії названий «полем» тоді лишався для багатьох загадковим та ідеалістичним, а паралелей між хімією та біохімією ще не накопичилося достатньо для якихось впевнених заяв. Отже «матерією» у філософів була лише «речовина», власне – *корпускули*-частинки, атоми, що містили зачатки всіх подальших процесів і явищ (ненависна панспермія Ляйбніца?). І даремними були в такому разі всі спроби послатися на діалектику Гегеля, адже у відповідь казали одне: «Гегелівський Дух розвиватися може як йому завгодно й додавати до себе будь-що нове прямо з небуття, адже він ідеальний (читай – такий, який треба філософу, будь-який), а матерія – ні». Звідси ж, із мовчазного визнання матерії пасивною, обмеженою, імпотентною, попри словесне заперечення цього, виникали й інші казуси матеріалістичної науки, над якими сьогодні стало модним посміюватися в університетських колах України.

Але, повертаючись до проблеми виникнення психічного, зародження свідомости й у подальшому – самосвідомости, ми здобули за тривалий час багато нових фізикалістичних вихідних посилок. Основна з них полягає в тому, що фізичні ураження окремих ділянок мозку на практиці спричиняють *агнозії*, тобто позбавляють людину конкретних здатностей, таких як розрізнення кутоватих предметів чи холодних кольорів, можливості розуміти цілі речення, а не окремі слова з них, попри цілісність самих органів чуття. За шизофренії виникає специфічний вид слабоумства, що не дає людині можливості користуватися своїми знаннями, формулювати думки, узгоджувати окремі чуттєві дані. Таким чином, душа виявилася цілком «матеріальною», оскільки вона частково гине разом із частковою загибеллю тіла [2]. І тільки коли сторонні нейрони перебирають на себе функції знищених, людина знову здобуває втрачені можливості, хоча й у значно меншій мірі. Тут зрештою виправдала себе й деяка матеріалістична класика. Наприклад, з Ламетрі, який вважав, наші спогади «відбитками» в мозку [1]: сьогодні це називають конкретними нейронними зв'язками, їхніми візерунками [2, 6], що вже саме по собі підриває персоналізм. Пам'ять розвивається фізичними вправами, що сприяють виникненню нових нейронів, їхнім зв'язкам чи виробці нейромедіаторів:

читанням, спортом, дихальною гімнастикою [4], тобто, знову ж, у здоровому тілі – здоровий дух. І помилявся Сократ, що гріх – хвороба душі – не вбиває душу, як звичайна хвороба – тіло, що доводило би її безсмертя: душу можна вбити, зруйнувавши зв'язки конкретних нейронів зовнішнішньою механічною маніпуляцією чи внутрішнім потужним стресом, що у шизоїдних осіб викликає шизоманію, а в особливо чутливих – стрибок тиску. У людей в коматозному стані свідомості немає, тобто немає і жодної суб'єктності, жодних *qualia*. Інакше кажучи, в сакралізованому розумінні обивателя, на яке й спирається сучасний ідеалізм, вони живі не більше, ніж рослини чи губки, не більше, ніж філософські зомбі, хоча й живі як такі. Відповідно, ніякі *qualia* не можуть, по-перше, мати позафізичну природу, і, по-друге, навіть не є обов'язковою ознакою життя. Додамо також те, що вони в різних тварин можуть бути різними. Звісно ж, спорідненість всіх організмів на Землі робить якісь із форм сприйняття розповсюдженими, але в кажана, що орієнтується на звук, і людини, що опирається на зір, внутрішні світи зовсім різні – чому би так було, якби *qualia* були нефізичними, первинними й не підлаштовувалися під оточення еволюційно? На високих ступенях розвитку життя виникає необхідність чіткого розрізнення довкілля, опираючись на фізичні подразники, але самі внутрішні, суб'єктивні форми сприйняття чисто випадкові, а інколи – й індивідуальні. Небо могло би бути зеленим чи ароматним, але воно повинно бути якимсь у свідомості, *суб'єктивному відображенні* його. Отже аргумент про надприродну суть *qualia* знімається в онтологічній суперечці, а самий акцент переноситься на питання *походження суб'єктності* в окремих точках світу, що не стосується даної розвідки. Воно буде розроблене в подальшому.

Щодо ж самої свідомості, психіки, суб'єктності, ми напевне можемо констатувати, що вони наявні лише у складних формах життя і зникають разом із руйнуванням конкретних систем, що за них відповідають – нейроних сплетень. Свідомість – голічна, що має відчутні наслідки в обґрунтуванні деяких наук, зокрема – гуманітарних. Вона не є гештальтом, не є монадою чи вихідною одиницею: вона прямо залежна від матеріального, від хімікофізичного порядку та головне – процесу. Її можна було би порівняти з фізичним полем, що зникає, коли виймаєш системний елемент, із хімічною реакцією, яка не відбудеться сама по собі, з набуттям нових властивостей поєднанням інших, простих речовин. Таким чином ми відриваємося від необхідності панспермії матерії, та водночас, і продовжуємо перебувати в описово-дослідницькій реальності далекій від ідеальних компонентів.

Список використаних джерел:

1. La Mettrie J. O. Textes choisis / Julien Offray La Mettrie. Paris : Éditions sociales, 1954. – 199 p.
2. Валенсія А. М. «Велика перепошивка». Що відбувається з мозком після 40 років. BBC News Mundo. 2024. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cde70690p9lo> (дата звернення: 16.02.2025).
3. Гош П. Вчені зробили прорив у вивченні мозку мухи. Він допоможе зрозуміти мислення людини. BBC News Україна. 2024. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cx20p81713no> (дата звернення: 16.02.2025).
4. Когнітивний резерв. Відкриття, яке допоможе зберегти мозок. BBC News Mundo. 2024. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cx2pkp8j1dno> (дата звернення: 16.02.2025).
5. Родрігес М. «Свободи волі не існує». Роберт Сапольські пояснив, чому наш вибір залежить не від нас. BBC News Mundo. 2024. URL: <https://u.to/qlfIIQ> (дата звернення: 16.02.2025).
6. Ши М. Як запам'ятати нове і не забути старе? Допоможуть миші. BBC World Service. 2023. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c74m1x01jppo>